

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

27 Iunie 2008

NR. 6 (1509),

ANUL XX

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

6

www.revistaorizont.ro

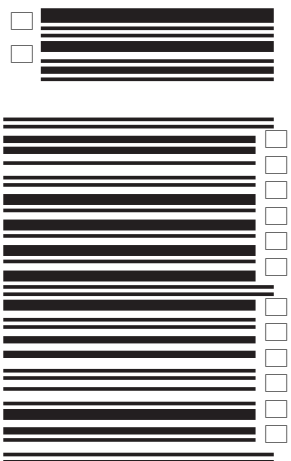
MIORITA LA PADOVA

Foto Paolo Donà – Padova, Prato della Valle

ITALIA DE CEALALTĂ PARTE 14-21

Număr realizat cu sprijinul Consiliului Local al Municipiului Timișoara

DORU COVRIG
ARTĂ, O ÎNTRARE PE CARE
NU O POȚI FORȚA

Pe vremea aceea era aproape imposibil să lucrezi în bronz. Ca să faci lucrări din bronz trebuia să furi bronzul de undeva. La primărie era un tip, și el artist, care făcuse rost de un bust al lui Stalin de vreo 200 de kg. Mi-a spus că mi-l dă la topit dacă-l facem juma/juma. Zis și făcut. M-am dus la primărie într-o duminică cu o mașină manuală de tăiat metal și am tăiat bustul în bucăți. Capul l-am tăiat în două, ca să nu se vadă că a fost Stalin și după aceea am început împărțeala. Unul a luat un umăr, altul o ureche, unul mustața, altul căciula. L-am transportat cu mașina la atelier și am ascuns bucățile de bronz în grădină printre bălării. Era ca un ritual sacru. Am făcut rost de creuzete și am început topitul cu mustața, că prea era un semn distinctiv.

4-5, 31

IULIAN BĂICUS
ELIADE ȘI NOICA ÎN ARHIVA
C.N.S.A.S.

... Efectul secundar, pervers chiar al acestei operațiuni de filaj și de încălcare a dreptului la intimitate a fost de fapt obținerea unei cantități foarte mari de informații, care altfel s-ar fi pierdut. Tot din corespondența dintre Constantin Noica și Sanda Stolojan aflăm câteva momente semnificative ale meciului dintre filosof și Securitate, inclusiv momentul când acesta a fost întors de la graniță și acuzat că a vrut să scoată clandestin din țară mai multe obiecte din patrimoniul cultural național, și că de fapt Constantin Noica ar fi plănuț să scrie o carte despre opera amicului său de tinerețe, că lectura tuturor cărților ar fi durat aproximativ doi ani și că nu era atât de familiarizat cu conceptele de istoria religiilor, pentru care ar fi trebuit să depună un efort suplimentar în vederea documentării.

6-7

BRUNO MAZZONI
PRECUM ZARURILE
ARUNCATE PE MASA DE
JOC

14-15

CLAUDIO MAGRIS
ADEVARATA NOASTRĂ
MALADIE

16

LORENZO RENZI
MIORITA LA PADOVA

17

GIOVANNI RUGGERI
ROMANIA, O IMAGINE
TRADATA

21

PRECUM ZARURILE ARUNCATE PE MASA DE JOC

BRUNO MAZZONI

Afrodita Cionchin: *Domnule Profesor, sunteți unul dintre cei mai cunoscuți și activi româniști din Italia. Aș începe prin a vă întreba cum v-ați apropiat de limba și cultura română?*

Bruno Mazzoni: Când eram student în primul an al facultății de Litere și Filozofie de la Universitatea "Federico II" din Napoli, am avut fericita ocazie să urmez cursurile lui Alberto Vârvaro, un tânăr și captivant profesor de Filologie Romanică; el ne-a deschis orizonturile lingvisticii și literaturilor medievale, oferindu-ne deopotrivă o inedită deschidere spre diferite limbi neolatine, prezentându-le din punct de vedere științific, adică fără o grilă de ierarhie valorică. El a fost cel care – specializat fiind în Germania, la marea școală a *Romanische Philologie*, conștient, așadar, de limitele care caracterizau această disciplină în Italia – mi-a sugerat să urmez cursurile de română pe care le ținea profesorul Theodor Onciulescu și elevul său, Pasquale (Lino pentru prieteni) Buonincontro, la prestigiosul Institut Oriental Universitar din Napoli.

— *Care a fost, apoi, traiectul uman și profesional care v-a legat de România?*

— Începând din anul al doilea de universitate, grație unor burse de studiu oferite de guvernul român, am avut posibilitatea să frecventez faimoasele Cursuri de vară, magistral organizate la Sinaia de către neobositul dialectolog Boris Cazacu și de echipa Universității din București. În luna august a anului 1967 mă aflam într-un formidabil mediu de tineri româniști provenind din multe țări ale lumii, pentru a urma cursurile de limbă coordonate de profesoara C.G. Chiosa, dar și o serie întreagă de prelegeri ținute de floarea inteligenței române: lingviștii Iordan, Rosetti, Graur, istoricii Giurescu și Daicoviciu, critici literari și critici de artă de cel mai înalt nivel. Dar nu trebuie să uităm că aceasta se întâmpla într-o conjunctură anume a dictaturii socialiste: erau anii relaxării ideologice și ai reluării dialogului cu Occidentul european, astfel că se redeschidea în sfârșit Accademia di Romania din Roma. Îmi amintesc cu emoție elita profesorilor oaspeți în acel an la Sinaia, nume mitice pentru un tânăr iubitor de *humaniora*: Carlo Tagliavini, cu al cărui volum, *Originile limbilor neolatine*, s-au format generații de româniști; V. Väänänen, mare cercetător finlandez al inscripțiilor de la Pompei; P. Guiraud de la Paris, cunoscutul specialist în lingvistică generală, și apoi tinerele speranțe, precum J. Mondéjar, A. Mioni, Lorenzo Renzi și mulți alții...

— *Una dintre principalele dv. direcții de cercetare vizează literatura română și prezența ei în Italia. În acest sens, ați coordonat, în perioada 1999-2000, programul de cercetare la nivel național "Geografia și istoria civilizației literare românești în context european", sub egida Ministerului italian al Învățământului universitar și al Cercetării științifice și tehnologice, la care au colaborat specialiști de la universitățile din Padova, Pisa, Roma, Torino și Udine, precum și alți experți europeni. Care ar fi, așadar, din perspectiva unui literat italian, imaginea de ansamblu despre receptarea*

literaturii române în Italia?

— Un răspuns la această întrebare trebuie să fie în mod necesar parțial... Prea puține s-au făcut în această direcție, dacă excludem cele două lucrări bibliografice extrem de utile, realizate în urmă cu douăzeci de ani de P. Buonincontro și de Ioan Guția, despre prezența literaturii române în Italia. În ultimele luni, în acord cu prorectorul Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca și cu catedrele de Italianistică din Cluj și București, am relansat proiectul, conceput de regretatul Marian Papahagi, al unei ample *Enciclopedii a relațiilor culturale italo-române*. Constituirea unui comitet român și a unui comitet italian sper să fie condiția suficientă pentru a duce la bun sfârșit această întreprindere, necesară acum poate mai mult decât niciodată.

— *Aprofundând subiectul, să ne oprim la articolul "Ideologia "culturii" în literatura română contemporană: lecturi la cumpăna dintre generații, în seria "România Orientale", vol. XVII, Bagatto Libri, 2004. Care este cheia lecturii pe care o propuneți?*

— Am căutat să surprind și să ilustrez, prin lectura textelor poetice ale autorilor aparținând unor generații diferite, diversitatea procedurilor stilistice, dar și ideologice și programatice, care a caracterizat spațiul scriiturii din decenii cronologic apropiate, însă foarte variate în opțiunile publice și nu numai.

— *Sunteți unul dintre cei mai experimentați traducători de limbă română din Italia, al cărui nume se leagă de Ana Blandiana și, în mod deosebit, de Mircea Cărtărescu. V-aș propune să deschidem această parte a discuției noastre cu Ana Blandiana și antologia de poezie "Un tempo gli alberi avevano occhi" (Donzelli, 2004), ediție bilingvă îngrijită și tradusă de Biancamaria Frabotta și Bruno Mazzoni. V-aș întreba care este raportul traducătorului cu autorul și cu textul? Mai exact, care ar fi principalele aspecte și, eventual, dificultățile pe care le-ați înfruntat în traducerea poeziilor Anei Blandiana și cum au fost ele primite în Italia?*

— Încep prin a spune că volumul Anei Blandiana editat de Donzelli a fost o surpriză pentru toți, de la traducători – aș menționa contribuția pe care a avut-o Biancamaria Frabotta, excelent profesor la Universitatea "La Sapienza" din Roma și deopotrivă poet de mare sensibilitate și rigoare intelectuală – până la editor. Grație volumului citat, Anei Blandiana i-au fost acordate Premiul special "Giuseppe Acerbi" pentru Poezie și prestigiosul Premiu internațional Camaiore pentru Poezie, cu recenzii extrem de favorabile cărora le-au urmat numeroase invitații la manifestări literare și festivaluri în Italia. Problema cea mai dificilă de înfruntat în traducerea unui poet privește capacitatea de a restitui, într-o măsură mai mică sau mai mare, vocea lirică fără a "trăda" excesiv timbrul sau tonalitatea identității sale poetice. Aici trebuie să relev textura dulce-gravă a creațiilor Anei Blandiana, în care se intuiesc sugestiile și ecourile tradiției lirice blagiene... ca și acea *ars combinatoria* – despre care ea însăși scrie – în care o anumită obscuritate

"slavă" se conjugă cu solaritatea "romană".

— *Pentru a rămâne în același cadru al istoriografiei literare, v-ați ocupat în mod special de exegeza critică a marilor poeți români din secolul XX (Tudor Arghezi, Ion Barbu, Nichita Stănescu) și de analiza poeziei ultimelor decenii ale secolului XX. M-aș referi aici la un alt studiu, "Poesia romana di fine millennio, în volumul Poesia '98, Anuar îngrijit de Giorgio Manacorda, Castelvecchi, Roma, 1999, în colaborare cu Rodica Zafiu. Care sunt considerațiile despre poezia românească de sfârșit de mileniu?*

— Este vorba, evident, despre autori care s-au format cu precădere în facultăți umaniste, cu *numerus clausus* și profesori de elită. La București erau pe bună dreptate faimoase Cenaclurile de poezie și proză conduse de doi critici de excepție: Nicolae Manolescu și Ovidiu Crohmălniceanu. De aici provin poezii și scriitorii (mă gândesc la antologia *Desant '83*, de curând retipărită) care nu au avut prea mult de negociat cu un regim aflat deja într-un stadiu pre-agonic, ceea ce le-a dat libertatea maximă consimțită de scriitură. Cum spunea Cărtărescu într-un cunoscut interviu: "Am trăit realmente în literatură, am mâncat, cum s-ar spune, 'pâine și poezie', am iubit mai mult în poeme decât în realitate, am locuit mai mult într-un București închis într-un vers – care în acest fel semăna mult cu New York-ul – decât în întunericul și în frigul capitalei reale. [...] Noi nu am trăit nici măcar pentru o clipă, până după vârsta de treizeci de ani, în realitate, ci într-un submarin galben unde ne țineam cărțile, casetele, întâlnirile din fiecare zi de luni. Noi am fost *liberi* în acei ani, liberi în subteran, și eram fericiți să ne scriem, fără ca măcar să ne gândim la publicare, poezia 'underground'. Noi am instituit normalitatea într-o mică parte a României și cred că prin aceasta am făcut foarte mult".

— *Ajungem, așadar, la Mircea Cărtărescu și o primă întrebare vizează*

relațiile umane și profesionale care vă leagă. Cum s-a născut această colaborare și cum evoluează în timp – și carte după carte – raportul traducător-scriitor?

— Nu îl cunoșteam personal pe Mircea Cărtărescu, dar creația lui literară mi-a suscitât interesul încă de la prima lectură din *Nostalgia*, care în realitate a apărut mai întâi într-o versiune trunchiată cu titlul *Visul*. Din rațiuni strict editoriale am început să traduc romanul mai scurt, *Travesti*, care l-a convins apoi pe editor să înfrunte și alte romane ale sale, mai voluminoase. Finețea trăsăturilor, în deplina conștiință a propriei staturii literare, și blândețea persoanei m-au cucerit atât pe mine, cât și publicul de cititori care a avut posibilitatea să îl asculte cu prilejul întâlnirilor și prezentărilor în toată Italia.

— Să continuăm cu volumul său de poezie **Quando hai bisogno d'amore. CD doppio**, ediție bilingvă și traducere de Bruno Mazzoni, Ed. Pagine, Roma, 2003. Care este caracteristica poeziei lui Mircea Cărtărescu și cum se reflectă ea în procesul traducerii?

— Intertextualitatea prezentă, să spunem, în texte precum *Poema chiuveți* sau *O seară la Operă* este o adevărată piatră de încercare pentru cititorul care nefamiliarizat cu istoria poeziei românești și cu limba acesteia; cu atât mai mult pentru traducătorul care "transpune" pentru un public care nu are nimic în comun cu respectiva tradiție culturală și literară. Dar nici numeroasele expresii idiomatice ori de jargon nu sunt, cu siguranță, aspecte de neglijat. În esență, în actul traductiv, adevăratul nod al problemelor de limbă care trebuie înfruntate într-un text cum este, de pildă, cel cărtărescian, îl constituie complexa mixtură stilistică.

— *Contribuția dumneavoastră la difuzarea în limba italiană a prozei lui Cărtărescu este remarcabilă: Travesti, Nostalgia, Abbacinante. L'ala sinistra, toate apărute la editura Voland din Roma, între 2000 și 2007. Cum receptați, ca exeget și*

traducător, scriitura sa narativă?

— Este o proză fascinantă, seducătoare, în care se întrepătrund registrele înalte și joase, un metalimbaj științific, neuronal sau doar medical, expresii cotidiene și uneori de jargon. Ceea ce îmi pare că definește caracterul original specific este capacitatea de a crea universuri ficționale perfect coerente și credibile, fantastice și totuși reale, ca și lumea întruchipată în *jocul prim* în care cineva ne-a proiectat să trăim, precum zarurile aruncate pe masa verde de joc.

— *Cum vedeți, în general, interesul și implicarea editurilor italiene în proiecte privind cultura română?*

— Mi se pare că zidul de dezinteres față de valorile culturii române a început să se clatine, arătând și semne pozitive... Pe lângă Mircea Cărtărescu și Ana Blandiana, ori autorii consacrați prin filiera "europeană" (Eliade, Ionesco, Cioran, Celan), au avut, de asemenea, ecou operele lui Norman Manea – câștigător al celebrului Premiu Nonino, ca și unele scrieri ale lui Paul Goma, Vasile Andru, Ioan Vieru, Andrei Oișteanu, Lena Constante, Constantin Noica, Panait Istrati, iar de acum încep să devină cunoscuți și autorii așa-numitei lecturi "migrante", ca, de exemplu, Mihai Butcovan.

— *Să ne întoarcem la traducerea volumului Nostalgia, prin care Mircea Cărtărescu a obținut Premiul Literar Internațional "Giuseppe Acerbi" – Narațiunea pentru cunoașterea și apropierea popoarelor, Castelfelfredo, Mantova, 2005, în vreme ce Anei Blandiana i-a revenit premiul special de poezie, pentru traducerea, de asemenea citată, a antologiei Una volta gli alberi avevano occhi. V-aș întreba care a fost importanța, în ansamblu, a ediției din 2005 a premiului "Giuseppe Acerbi", dedicată României?*

— Sunt convins că a fost o ocazie fericită nu numai pentru faptul că organizatorii Premiului "Giuseppe Acerbi" au selecționat și au oferit spre lectură 300 de exemplare din cărțile fiecăruia dintre autorii selecționați, promovând, spre exemplu, publicarea la editura Humanitas a traducerii italiene a cărții lui Răsvan Popescu *Prea târziu*, ci și pentru că și-au asumat editarea unui excepțional volum miscelaneu de eseistică – *Literatura din România* – care constituie o excelentă introducere la civilizația românească nu doar în manifestările sale literare.

— *În aceeași linie a difuzării literaturii române în Italia se înscrie și prezența lui Mircea Cărtărescu și a Anei Blandiana la manifestări literare de amploare precum târgul de carte de la Torino ori festivalul de carte de la Pisa. Ce ne puteți spune în acest sens?*

— Pe lângă invitațiile în cadru universitar și prezentările la librăriile din diferite orașe ale Italiei, am încercat mereu să punem autorii români sub un reflector mai puternic cu ocazia unor prestigioase festivaluri naționale, Târguri de carte, cum este Salonul de la Torino, ca și prin interviuri la radio și televiziuni. La începutul lui septembrie, Cărtărescu va fi oaspete al Festivalului Internațional de Literatură de la Mantova.

— *Vorbind despre traduceri, se cuvine să menționăm Premiul Național pentru Traducere al Ministerului Bunurilor și Activităților Culturale pentru anul 2004, care v-a fost conferit de Președinția Republicii Italiene. Și, pentru întregul demers științific și cultural, titlul de Comandor al Ordinului pentru Merit al României în 2002. Ce reprezintă aceste distincții?*

— Bucuria cea mai mare, în ceea ce privește prima distincție, este că am luat act de faptul că, metaforic vorbind, pietricica pe care am aruncat-o în apa relativ stagnantă a *belles lettres* italiene, pentru a face cunoscute anumite opere – pe care le consider importante – din literatura română, a creat niște valuri măcar la suprafață, în oglinda apei. Pentru distincția care mi-a fost oferită de către guvernul român sunt recunoscător cercului larg de prieteni și colegi români care mi-au alimentat și amplificat interesul în cursul celor patru decenii de îndelungă fidelitate.

— *În același spirit al promovării culturii române, aș aduce apoi în discuție o importantă inițiativă care vă aparține: Propunere pentru un "Buletin Internațional de Studii Române", prezentată la Congresul internațional "Cultura română în Universitățile lumii" (Sibiu, 1996) și publicată în "România Orientale" XI (1998) și "Studi Italo-Romeni" II (1999). Care sunt rezultatele acestui proiect?*

— Acesta este, din păcate, un punct sensibil... Deși au existat multe promisiuni, nu a fost posibil să se dea curs propunerii mele integrale. Parțial, însă, prin inițiativa colegului academician Marius Sala, Institutul de Lingvistică din București a început să adune titlurile a ceea ce se publică în lume în domeniul respectiv, în timp ce Catedra de Literatură română a Universității din București a obținut un grant pentru studierea și monitorizarea a ceea ce se face la catedrele din străinătate unde își desfășoară activitatea lectorii de schimb români.

— *Cum caracterizați, ca românist în Italia, politicile culturale ale României și strategiile privind difuzarea culturii române în Peninsula, din anii '90 până în prezent? Cum vedeți evoluând lucrurile în viitor?*

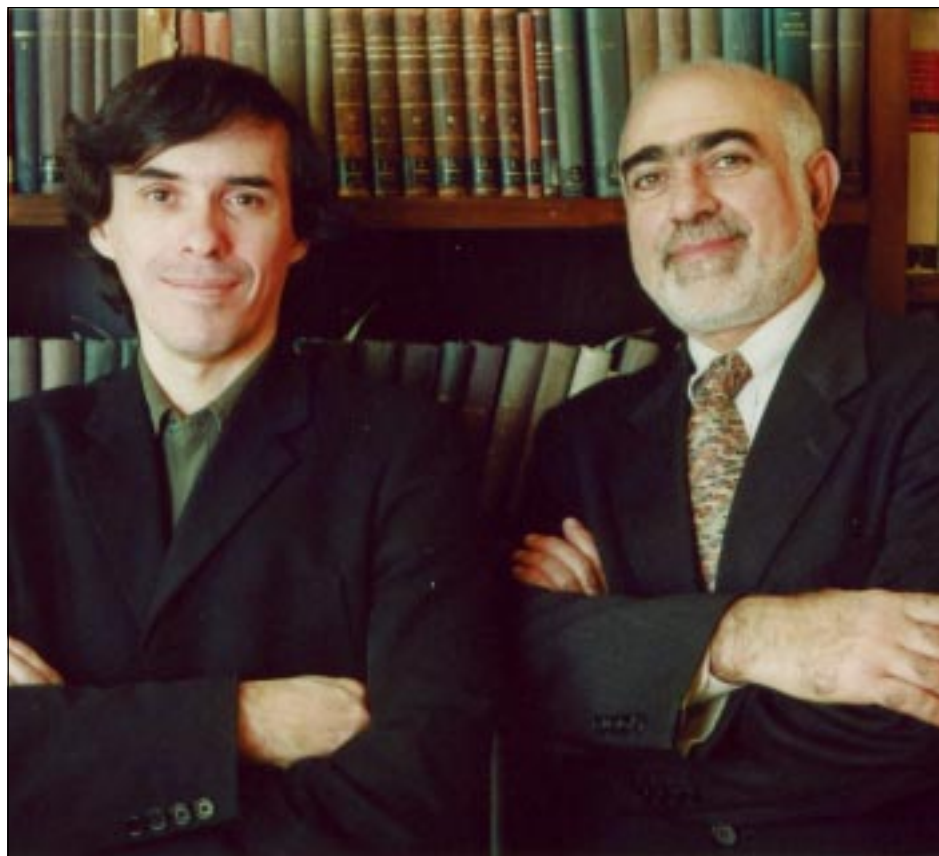
— După o lungă perioadă de stagnare, Institutul Cultural Român a inițiat, de câțiva ani, o serie de proiecte de finanțare, utile și oportune, nu numai pentru traduceri, ci și pentru mobilitatea profesorilor și a artiștilor din diverse domenii, precum și pentru organizarea de expoziții, concerte etc. Sper ca activitatea celor două importante instituții române de cultură prezente în Italia, Accademia di Romania din Roma și Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția, să se orienteze spre o mai bună colaborare, pentru a propune proiecte comune și evenimente culturale cu o periodicitate constantă.

— *De cealaltă parte, care considerați că este rolul Asociației Italiene de Românică (AIR) în difuzarea culturii române în Italia?*

— AIR este cu precădere o asociație cu caracter "profesional", unul dintre obiectivele sale principale fiind valorificarea studiilor universitare de românică, cunoașterea reciprocă a celor care operează în acest sector, intenția de a reprezenta, în fața organismelor și a autorităților competente, exigențele comunității științifice. Aceasta prevede întâlniri periodice organizate în diferitele universități unde se predă româna sau în cadrul celor două instituții române prezente în Italia, ca și un congres anual cu o participare deschisă în general și celor care nu fac parte din asociație.

— *Spre final v-aș întreba ce proiecte editoriale aveți pentru viitor?*

— Trebuie să predau editurii Voland traducerea volumului *De ce iubim femeile*, apoi, împreună cu colega Angela Tarantino de la Universitatea din Florența, ne ocupăm de revizia celui de al doilea volum din *Geo-*

grafia și istoria civilizației literare românești în context european. Am, de asemenea, în lucru un eseu și o antologie despre psalmul de autor în poezia românească.

— *O ultimă întrebare vizează o chestiune de stringentă actualitate: imaginea românilor în Italia, între realitate și percepție. Care este, așadar, opinia intelectualului despre felul în care presa italiană reflectă – formând și deformând – această imagine?*

— Este de ajuns să fi învățat lecția marii Revoluții franceze pentru a avea clar faptul că nici o poziție etnico-naționalistă nu poate să aibă audiență la un intelectual modern. În mod evident este foarte regretabil felul în care se procedează la generalizare, luându-se două sau trei cazuri izolate pentru a demoniza figura "diferitului", care este diferit în măsura în care nu se face nimic, din partea comunității, ca și la nivel individual, în vederea deschiderii spre cunoașterea celuilalt și a culturii în care "ceilalți" se autoreprezintă, în bine ca și în rău.

Presa cotidiană este aproape pretutindeni dominată de stereotipuri, însă nu lipsesc nici

revistele și periodicele de prestigiu care dedică atenție și spațiu acestei probleme. "Internazionale", spre exemplu, în urma cazului Mailat, a găzduit un magistral articol al lui Cărtărescu asupra temei Rom/Români, care poate fi citit și pe site-ul Asociației Italiene de Românică (<http://cisadu2.let.uniroma1.it/air/interventi.htm>); un periodic de profil universitar, și anume "Rivista italiana di comunicazione pubblica", a dedicat în 2007 un întreg număr temei legate de imaginea Italia-România... Rămâne de sperat și în ecoul spontan pe care îl poate avea activitatea conștiincioasă și invizibilă a zecilor de mii de asistenți sociali care au grijă de bătrânii noștri și ne cresc copiii și nepoții, a numeroșilor muncitori care lucrează pe șantier, în construcții, adesea la negru, fără prea multe garanții privind normele de siguranță, a miilor de lucrători concentrați în Nordul opulent și, într-un fel, greu de înțeles în aviditatea sa de a crește fără limite.

Interviu realizat și tradus de
AFRODITA CARMEN CIONCHIN

NOU la POLIROM

